

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

ПАРПАН УЛЯНА МИХАЙЛІВНА

УДК 340.134

**ПРАВОВА ПРИРОДА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії права та міжнародної інформації Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
Гарасимів Тарас Зеновійович,
Національний університет «Львівська політехніка,
Навчально-науковий Інститут права та психології»,
професор кафедри теорії та філософії права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Святоцький Олександр Дмитрович,
член-кореспондент НАПрП України,
заслужений юрист України,
ректор Вищої школи адвокатури,
головний редактор журналу «Право України»

доктор юридичних наук, доцент
Зозуля Євген Вікторович,
Донецький юридичний інститут МВС України,
професор кафедри загальноправових дисциплін

доктор юридичних наук, доцент
Турчак Олександр Володимирович,
Національної академії сухопутних військ
Імені гетьмана Петра Сагайдачного начальник
НДІ військово-історичних досліджень Наукового
центру Сухопутних військ

Захист відбудеться «25» червня 2019 р. о 9.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, ауд. 226 головного корпусу)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)
Автореферат розісланий «23» травня 2019 р

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Світ, як глобальний соціальний простір, перебуває у контексті кардинальних трансформаційних змін, що зумовлено розвитком цифрових технологій, намаганням створення єдиного економічного простору, зміною підходів до управління процесами розвитку різних соціальних інститутів. Одним з таких інститутів є освіта, зокрема, вища, яка як складний соціокультурний феномен слугує підґрунтям еволюційного прогресу, справляє вагомий вплив на суспільство загалом. У період моральної кризи, суспільної апатії та акультурації освіта є могутнім чинником розвитку духовної культури індивіда, відтворення інтелектуальних і продуктивних сил соціуму, запорукою громадянського миру та майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

В умовах соціально-економічних трансформацій українського соціуму освіта стає предметом нових, мобільно зростаючих, запитів і з боку окремої особистості, і з боку суспільства, держави. Ці вимоги є визначальним чинником, рушійною силою розвитку вищої освіти, а здатність відповідати на них – найбільш точним виміром її стану та можливостей.

Сьогодні тривають фахові дискусії навколо реформи вищої освіти України, що акцентують на потребі імплементації норм міжнародного освітнього права у національне законодавство. Досить часто у теорії та на практиці, полемізуючи на цю тематику, використовують й інші синонімічні терміни, такі як «трансформація», «транспозиція», «гармонізація», «інкорпорація», «рецепція», «інтеграція» тощо, тобто в українському дискурсі реформу прирівнюють до змін законодавства. Зважаючи на значну кількість проблем в системі вищої освіти та враховуючи, що значна частина з них лежить в етичній площині, закон не може бути єдиним рішенням. Саме тому дослідження природи вищої освіти в Україні і в теоретико-історичному, і в нормативно-правовому вимірі що дозволяє нам віднайти відповіді на запитання: на яких засадничих принципах має будуватися перспективна вища освіта і в яких напрямках має відбуватися її розвиток.

Модернізація освіти – це насамперед радикальний перегляд правової природи системи освіти крізь призму аналізу принципів її функціонування, історично-успадкованих та набутих сучасною

системою. У природі української освіти, на жаль, є чимало рудиментів з минулого, зокрема, освітній світогляд певною мірою залишається авторитарним, система освіти відірвана від реальних потреб особи, суспільства та держави.

Доцільність дослідження правової природи вищої освіти України визначається наявністю тих проблем, які нагромаджувались останнім часом, усвідомленням того факту, що успадкована освітня система не відповідає сучасним вимогам суспільного розвитку, породжує суперечності та розбіжності між декларованими концептуальними координатами її розвитку та практикою освітнього процесу. Відчувається вагомий дефіцит у загальному теоретико-правовому баченні освіти України, у визначенні стратегій модернізації цієї системи з урахуванням усього цілісного комплексу чинників: і соціального, пов'язаного з суспільним виміром освіти, і політичного, детермінованого роллю національної держави як суб'єкта освітнього процесу, що зустрічається з новими викликами у ситуації глобалізованого світу, і ціннісно-культурного, важливість якого визначається потребою поєднання традиційних культурних цінностей українського народу з об'єктивними викликами інтеграційних процесів, та, найголовніше, правового, який забезпечує розвиток, а відтак зуміє вивести систему освіти на якісно новий рівень

Дослідження окремих питань щодо правової природи вищої освіти здійснено у працях відомих вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, у наукових доробках таких мислителів і філософів, як Ф. Аквінський, Арістотель, І. Бентам, Г.Ф. Гегель, Т. Гоббс, Г. Гроцій, Г. Гуго, Є. Ерліх, Р. Ієринг, І. О. Ільїн, І. Кант, Г. Кельзен, Б. А. Кістяківський, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, П. І. Новгородцев, Л. Й. Петражицький, Ж.-Ж. Руссо, Г. Ф. Шершеневич, частково розглянуто проблеми розвитку освіти крізь призму світоглядних уявлень про явища навколишньої реальності.

Теоретико-методологічним підґрунтям підготовки цієї дисертації стали також праці вітчизняних теоретиків права С. В. Бобровника, Т. З. Гарасиміва, І. С. Гриценка, І. М. Жаровської, В. Журавського, Ж. О. Дзейко, О. В. Зайчука, М. С. Кельмана, М. І. Козюбри, А. М. Колодія, О. Л. Копиленка, В. В. Лемака, Л. А. Луць, Б. В. Малишева, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, О. В. Петришина, І. В. Процюка, П. Рабіновича, А. С. Токарської, М. О. Теплюка, С. С. Сливки, Ю. С. Шемшученка,

І. Д. Шутака, О. І. Ющика та ін., в яких розкрито окремі аспекти освіти як теоретико-правового явища. Крім цього у наукових дослідження окремі представники галузевих юридичних наук: конституційного права (М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, О. П. Васильченко, О. В. Марцеляк, Н. А. Мяловицька, О. В. Скрипнюк, В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко, Н. Я. Якимчук); адміністративного права (В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Н. П. Бортник, В. М. Бевзенко, П. В. Діхтєвський, Л. В. Головій, Н.Л. Губерська, Т. О. Коломоєць, І. О. Личенко, М. І. Легенький, Р. С. Мельник, Л. І. Миськів, С. О. Мосьондз, В. П. Нагребельний, О. І. Остапенко, А. А. Пухтецька, Н. С. Ракша, І. Ю. Хомишин); міжнародного права (А. І. Дмитрієв, О. В. Задорожній); кримінального права (П. П. Андрушко, З. А. Загіней, О. О. Кваша, О. М. Костенко, В. В. Навроцький); цивільного права (В. Комаров, Н. Кузнєцова, Р. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов), досліджували окремі аспекти функціонування вищої освіти крізь призму проблематики розвитку галузевого законодавства та його удосконалення.

Проте на сучасному етапі розвитку юридичної науки вважаємо за необхідне перейти від фрагментарного аналізу проблем правового регулювання вищої освіти до ґрунтового і комплексного наукового дослідження правової природи вищої освіти України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується з Пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженими Національною академією правових наук України 03.03.2016 р., а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи* – комплексно опрацювати та висвітлити теоретико-методологічні засади правової природи вищої освіти, розкрити сутність і зміст вищої освіти у правовій сфері.

Для реалізації вказаної мети сформульовано такі *завдання*:

– охарактеризувати стан наукового пізнання правової природи вищої освіти та визначити перспективи дослідження теоретико-методологічних засад правової природи вищої освіти;

- визначити переваги і недоліки нормативно-правової основи вищої освіти в Україні на основі аналізу джерельної бази;

- обґрунтувати особливості комунікативно-інституційного та міждисциплінарного підходів до пізнання теоретико-методологічних засад правової природи вищої освіти в Україні;

- узагальнити доктринальні підходи до розуміння поняття «вища освіта», на підставі чого обґрунтувати можливості диференціації її категоріального визначення;

- здійснити періодизацію політико-правових поглядів на генезис української вищої освіти та проаналізувати історико-правові засади формування вищої освіти в Україні, з'ясувати та розкрити їх особливості;

- обґрунтувати основні напрями розвитку вищої освіти в Україні та охарактеризувати їх зміст;

- визначити особливості моделі вищої освіти в західноєвропейських державах та надати їх характеристику;

- узагальнити розуміння сучасного стану вищої освіти в країнах Центральної та Східної Європи та здійснити узагальнення їх досвіду;

- з'ясувати та розкрити особливості сучасної філософії вищої освіти;

- встановити сутність та значення модерної парадигми вищої освіти в Україні;

- з'ясувати перспективи підвищення ефективності функціонування вищої освіти в Україні;

- виокремити і обґрунтувати основні напрями модернізації вищої освіти в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, в яких формується правова природа вищої освіти в Україні.

Предметом дослідження є правова природа вищої освіти в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та вирішення постановлених завдань, забезпечення наукової обґрунтованості результатів дослідження використано комплекс філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціально-правових методів. Враховуючи складність та багатоаспектність предмету

дослідження, застосовано сучасні методологічні підходи (аксіологічний, феноменологічний, антропологічний, системний, герменевтичний) до наукового пізнання та розуміння теоретико-методологічних засад правової природи вищої освіти в Україні.

Застосування *діалектичного методу* забезпечило розриття теоретико-методологічних засад вищої освіти в контексті закономірностей зародження та еволюції уявлення про вищу освіту (підрозділи 1.1, 1.2), а також її сучасного стану, зумовленого історико-правовими засадами її формування та становлення (підрозділи 2.1, 2.2). За допомогою *історико-правового методу* здійснено аналіз історичних, політичних та правових уявлень про вищу освіту (підрозділи 1.1, 1.2) та запропоновано основні етапи генезису української вищої освіти (підрозділи 2.1, 2.2). Застосування *формально-логічного методу* дозволило виокремити ознаки вищої освіти та визначити поняття, правову природу вищої освіти, на підставі яких уточнено розуміння філософами вищої освіти (підрозділ 1.1, 4.1). *Системно-функціональний метод* застосовано для встановлення визначення функціональних можливостей принципів наукового пізнання, методологічних підходів та методів наукового дослідження як структурних елементів наукового аналізу правової природи вищої освіти (підрозділ 1.3). Використання *герменевтичного методу* надало можливість проаналізувати зміст норми міжнародного права та норм, закріплених у чинному законодавстві, які відображають вплив європейського досвіду вищої освіти у вітчизняних реаліях (підрозділ 4.3) та особливості сучасної парадигми вищої освіти в Україні (підрозділ 4.4). *Праксеологічний метод та метод моделювання* застосовано при визначенні умов підвищення ефективності функціонування (підрозділ 4.2). Застосування *порівняльно-правового методу* дозволило визначити та класифікувати моделі вищої освіти в країнах Західної Європи (підрозділ 3.1.), проаналізувати особливості вищої освіти в Центральних та Східних державах ЄС (підрозділ 3.2) та розглянути специфіку американського досвіду розвитку і функціонування вищої освіти (підрозділ 3.3). *Прогностичний метод* використано при визначенні перспектив та умов підвищення ефективності функціонування та основних напрямів модернізації вищої освіти в Україні (підрозділ 4.4). *Метод узагальнення* застосовано для формулювання висновків, рекомендацій та пропозицій.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційної роботи складають наукові праці з історії держави і права, загальної теорії держави і права, порівняльного правознавства, конституційного права, цивільного права, адміністративного права та судочинства, кримінального права і філософії права.

Емпіричну базу дослідження складають положення Конституції України та провідних держав світу, міжнародно-правових договорів, вітчизняні та іноземні нормативно-правові акти, узагальнення законодавчої та правозастосовної практики, офіційні звіти органів державної влади та місцевого самоврядування, матеріали офіційної статистики що стосуються вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням, присвяченим аналізу природи вищої освіти в Україні. Наукова новизна здійсненого дослідження полягає в тому, що:

уперше:

– проаналізовано правову природу вищої освіти на основі інтегрального підходу, що охоплює вивчення не лише форми, а й змісту цього явища;

– обґрунтовано переваги комунікативно-інституційного та міждисциплінарного підходів до пізнання теоретико-методологічних засад правової природи вищої освіти в Україні;

– узагальнено доктринальні підходи до розуміння поняття “вища освіта”, на підставі чого обґрунтувати можливості диференціації її категоріального визначення;

– на основі теоретико-правового аналізу визначено наступні закономірності формування вищої освіти в Україні: 1) система освіти загалом і вищої зокрема, нерозривно пов’язана із суспільством, його свідомістю, духовними і релігійними запитами, економічними потребами тощо; 2) неоднозначність, змінність та відсутність державності у певні історичні періоди негативно впливала на реалізацію як суспільних запитів, так і потреб соціуму в отриманні якісної, національної орієнтованої вищої освіти, позбавленої ідеологічних штампів та догм; 3) реформування залежить від багатьох чинників, передусім соціального, тому що потреба змін носить соціальний характер, оскільки без

соціального запиту на оновлення неможливо визначити мотивацію і зацікавленість суспільства;

– визначено основні напрями розвитку вищої освіти в Україні: 1) системне вдосконалення національного освітнього простору, його суттєва кореляція у відповідності до вимог європейського стандарту вищої школи; 2) провадження нових європейських освітніх стандартів, головна функція яких ґрунтується на виявленні здібних і творчих здобувачів вищої освіти; 3) формування в умовах інформаційного суспільства можливостей передачі накопиченого у минулі роки обсягу знань і навичок, здатність фахівців з університетською освітою сприймати й розуміти наукові ідеї, технічні новації та методи і засоби виробництва, використовувати на практиці інноваційні, креативні підходи для вирішення конкретно поставлених виробничих завдань та проблем, активно розвивати у майбутніх працівників новаторські здібності, ініціативність, підприємливість; 4) адаптація змісту вищої освіти до потреб XXI ст. та задля вирішення назрілих соціально-економічних або суспільно-політичних перетворень; 5) створення сприятливих умов для повноцінного розвитку людської особистості, культ навчання, що відповідатиме суспільним вимогам сучасності; 6) утвердження моральних загальнолюдських цінностей, здорового способу життя, активної громадянської позиції та соціальної активності, вміння до самоорганізації і вільного мислення, поєднання освітньої, наукової та інноваційної праці; 7) створення сприятливих умов для розкриття та реалізації здібностей і талантів молоді, примноження моральних і національних культурних цінностей, налагодження міжнародних зв'язків;

– розкрито основну мету реформ вищої освіти як покращення її якості задля підвищення ефективності участі фахівців з вищою освітою, самої вищої школи в модернізації соціально-економічної системи держави, підвищення її конкурентоспроможності потребує термінової розробки реалістичної стратегії розвитку національної системи вищої освіти з урахуванням середньо термінових та довготермінових перспектив. Наголошено, що формування та реалізація зазначеної стратегії неможливі без аналізу реального стану справ у системі вищої освіти України, виявлення наявних та майбутніх проблем, постійного моніторингу оцінювання її реалізації, а також проблем, які виникнуть у

процесі реформування. Зазначене неможливо без збору політичних, соціально-економічних, статистичних показників у комплексі, застосування найсучасніших засобів її аналітичної обробки та підготовки рекомендацій;

- окреслено шляхи модернізації системи ліцензування та акредитації у вищій освіті в Україні, до яких віднесено: перегляд існуючих вимог до ліцензування і акредитації; вдосконалення механізмів фахової експертизи при ліцензуванні та акредитації; упорядкування показників та індикаторів діяльності закладів вищої освіти; забезпечення об'єктивності і прозорості даних процедур та ін.

удосконалено:

- класифікацію функцій вищої освіти, що визначають її значення та місце в системі публічних відносин, на головні (гуманістична, культуротворча, економічна, соціальна) та додаткові (сприяння національній безпеці держави, ідеологічна, виховна, стабілізуюча та адаптивна, контролююча і наглядова, стимулювання самоосвіти і самопідготовки та ін.);

- загальносоціальні фактори та закономірності вищої освіти в Україні в контексті формування правової держави та громадянського суспільства в Україні. Вказано, що велике значення в цьому плані має сприяння інституцій освіти справі плекання національної самосвідомості, що сприятиме визначенню молоддю правильних життєвих орієнтирів. Поєднання історичної свідомості із самосвідомістю є необхідним для формування в молоді справжньої громадянської позиції в побудові демократичного суспільства, у розумінні і відстоюванні демократичних цінностей.

- узагальнення розуміння сучасного стану ретроспективи європейського досвіду в українських реаліях;

- визначення перспективи підвищення ефективності функціонування вищої освіти в Україні;

- основні напрями модернізації вищої освіти в Україні та охарактеризовано їх зміст.

отримали подальшого розвитку:

- узагальнення розуміння сучасного стану вищої освіти в країнах Центральної та Східної Європи та здійснити узагальнення їх досвіду;

- визначення особливостей американського досвіду розвитку вищої освіти;
- особливості сучасної філософії вищої освіти;
- сутність та значення модерної парадигми вищої освіти в Україні;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки і пропозиції сприятимуть удосконаленню концептуальних положень теорії держави і права та мають практичну цінність для вітчизняних державотворчих процесів. Обґрунтовані в дисертації узагальнення, висновки і пропозиції спроектовані на використання у:

- *науково-дослідній сфері* – для удосконалення та подальшого розвитку загальнотеоретичних уявлень про категорію «вища освіта» в теорії права та галузевих науках;

- *правотворчій та правозастосовній діяльності* – аналітичні напрацювання і розробки про правову природу вищої освіти в Україні можуть використати для удосконалення чинних і прийняття нових законів та інших нормативно-правових актів, а також поліпшення якості законодавчої та правозастосовної практики;

- *навчальному процесі* – під час підготовки курсу лекцій для дисциплін «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права», «Порівняльне правознавство», «Філософія права», «Соціологія права». Окремі положення дисертаційної роботи можуть бути використані для підготовки відповідних розділів підручників та навчальних посібників;

- *правовиховній роботі* – для підвищення правової культури учасників правотворчої та правозастосовної діяльності.

Особистий внесок дисертанта. Сформульовані й обґрунтовані в дисертації концептуальні положення, висновки і пропозиції одержані особисто здобувачем на основі аналітичного осмислення спеціальної літератури, міжнародних та внутрішньодержавних джерел законодавства, матеріалів практики діяльності органів влади, статистичних даних, інформаційних довідок тощо. Наукові напрацювання співавторів не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні концепти дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних

заходах: Міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційні технології, економіка та право: стан та перспективи розвитку (ІТЕП – 2912)», (м. Чернівці, 28-31 березня 2012 р.); VI Міжнароднаук.-практ. конф. «Управління в освіті» (м. Львів, 18-19 квітня 2013 р.); науково-практичному круглому столі «Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 29 лютого 2016 р.); VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції (Хмельницький, 8 грудня 2016 року); всеукраїнській науково-практичній конференції «Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» (Київ, 26 жовтня 2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми» (Тернопіль, 24 лютого 2017 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Діяльність НРР як наслідок постмодерних процесів. Нормативно-правове регулювання діяльності новітніх релігійних рухів і сект: міжнародний досвід та українські перспективи» (Львів, 30-31 березня 2017 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів міжнародної конференції» (Львів, 11 – квітня 2017 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції «Місцева влада й самоврядування в Україні та державах світу: історія та сучасність (аспекти права). На вшанування пам'яті проф. Юрія Панейка» (Львів, 25 травня 2017 р.); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (Хмельницький, 2 листопада 2017 р.); Четвертій науково-практичній конференції «Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід» (Львів, 27 квітня 2018 р.); щорічних Всеукр. наук.-практ. конф. «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в 35 наукових працях, з яких 1 монографія, 19 статей, що включені до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз, та 15 в збірниках тез наукових конференцій.

Структура роботи та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, які розміщені на 74 сторінках (724 найменувань) та додатків, що розміщені на 17 сторінках. Повний

обсяг дисертації становить 466 сторінки, із них 375 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт та предмет; охарактеризовано використані в дослідженні методи; сформульовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення; подано відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи; зазначено її структуру.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження правової природи вищої освіти в Україні» містить три підрозділи, у яких викладено науковознавчі концепти правової природи вищої освіти в Україні.

У підрозділі 1.1 *«Історіографічний огляд теоретико-правових досліджень вищої освіти»* здійснено узагальнення наукових поглядів та концепцій вищої освіти як теоретико-правового явища. У процесі аналізу стану дослідження проблеми застосовано комплексний підхід: враховано досягнення загальної теорії держави та права і провідних галузей права, а також здобутки представників інших наук: філософії, політології, педагогіки, соціології, культурології тощо.

Виявлено, що у вітчизняній правовій науці відсутні системні та комплексні дослідження проблем правової природи вищої освіти. Встановлено, що лише в деяких працях теоретиків права розглянуто цю тему, однак побіжно та фрагментарно. Наголошено на зростанні зацікавленості науковців процесом пізнання вищої освіти як юридичного явища.

У підрозділі 1.2 *«Методологічне підґрунтя дослідження правової природи вищої освіти в Україні»* наголошено, що проблема методології полягає загалом у відсутності комплексного підходу до правової природи вищої освіти в Україні.

Звідси, опираючись на логіку здійсненого нами дослідження можемо визначити його як теоретичне, що потребує застосування певних методологічних підходів, а саме: цілісного, який визначає об'єкт як динамічну структуру, розвиток якої характеризується постійною зміною тенденцій, які не завжди можна осмислити і тим більше вплинути; системного, який передбачає дослідження об'єкту як системи

з множинністю складових і налагодженням системно-правильних зв'язків між цими складовими; синергетичного, який ґрунтується на принципі теорії спільної дії, що у відповідності до рівня відкритості системи взаємодіють між собою і у формі співробітництва, і у супротивності; комплексного, який є раціональним у процесі встановлення взаємозв'язків досліджуваного феномена, врахування зовнішніх чинників, елімінації випадкового впливу; міждисциплінарного, застосованого як базис для створення нового наукового продукту крізь призму переосмислення взаємозалежностей та взаємозв'язків та між галузями знань, які осмислюються не як відокремлені та незалежні, а як певна форма вияву наукового утворення; компетентнісного, використаного як відображення результативного, а не процесного навчання у закладах вищої освіти для професійної підготовки конкурентоспроможного випускника університету з впровадженням в освітню систему багатовекторних підходів щодо її ефективного функціонування; діяльнісного – для розуміння властивого процесу взаємодії індивіда з навколишнім середовищем, що допомогло вирішити суспільно значущі завдання, які стоять перед сучасною освітою; культурно-антропологічного – для визначення культурних особливостей національної вищої освіти через розвиток особистості; парадигмального – для обґрунтування переходу від однієї правової парадигми до іншої в контексті політичних трансформацій та суспільних вимог; цивілізаційного – для зосередження уваги на таких чинниках, як: свобода особистості, культура, роль у суспільстві, інтелектуальна діяльність, тощо, що характеризують цивілізацію як культурно-історичну систему з властивими ознаками: роль людського фактору, правової системи та суспільно-політичних інституцій на характер розвитку соціальних процесів; акмеологічного – для визначення особливостей розвитку соціальних груп з метою формування зрілої особистості в умовах університетської освіти.

Освіта є об'єктом дослідження низки галузей сучасного наукового знання – педагогіки, філософії, соціології, державного управління, юриспруденції тощо. Вчені цих галузей знань запропонували чимало доктринальних визначень дефініції «освіта», які істотно різняться між собою (інколи навіть у межах однієї науки). Отже, вища освіта є цілісною самостійною системою, що має

інституціональний характер, в особливий спосіб організована, ієрархізована рольова діяльність, що спирається на спеціальні установи, урегульована спеціальними правовими нормами та процедурами. Це інститут суспільства, який надає сталості та визначеності суспільним відносинам із передання та накопичення соціального досвіду

У підрозділі 1.3 «Філософема вищої освіти» здійснено осмислення проблем вищої освіти у філософсько-правовому контексті крізь призму масштабних процесів глобалізації освітнього простору. Визначено завдання сучасної філософії в контексті освітніх процесів – активний пошук орієнтаційного механізму в хаотичному просторі. В основному теоретичному потенціалі філософія освіти скерована на розвиток у людині креативного мислення, яке, на думку автора, виступає, власне, тим механізмом аксіологічного пізнання Всесвіту, що необхідний особистості новітнього часу.

Наголошено, що освітні інституції повинні плекати національну самосвідомість, що сприятиме визначенню молоддю правильних життєвих орієнтирів. Поєднання історичної свідомості із самосвідомістю є необхідним для формування в молоді справжньої громадянської позиції в побудові демократичного суспільства, у розумінні і відстоюванні демократичних цінностей. Тільки стратегічний інтегративний підхід дає шанс на вихід – коли завдання розвитку суспільства поєднуються із життєвими стратегіями людини. Стратегічне виховання, яке може надати вища освіта, передбачає відповідну орієнтацію на суб'єктів освітнього процесу, довіру до них та їхньої спроможності ставити і досягати своїх цілей. Спільні стратегії можуть виникати на основі пошуку спільних цінностей, і тільки це може принести успіх.

Розділ 2 «Вища освіта в Україні: історико-ретроспективний аналіз формування» містить три підрозділи, в яких аналізується основні етапи генезису української вищої освіти, її історико-правові засади формування та основні напрями розвитку.

У підрозділі 2.1 «Основні етапи генезису української вищої освіти», використовуючи цивілізаційний підхід визначено наступний поділ основних етапів генезису вищої освіти в Україні:

Звичайно, що запропонована авторська періодизація не відображає усіх аспектів досліджуваної проблеми, однак вона дає змогу

охарактеризувати генезис основних етапів вищої освіти в Україні найбільш повніше. Перший – заснування Греко-слов'янської академії у м. Острог; другий – створення Києво-Могилянської академії; третій – виникнення університетів на українських територіях, що перебувала у складі Російської та Австро-Угорської імперій; четвертий – формування наприкінці XIX ст. технічних, медичних, педагогічних та інших спеціалізованих вищих навчальних закладів; п'ятий – час створення нових типів вищих закладів освіти (1917–1941 рр.); шостий – розвиток вищої освіти у повоєнний період – до проголошення незалежності України; сьомий – сучасне становлення вищої освіти, приєднання України до Болонського процесу, інтеграція української системи вищої освіти у загально-європейську.

Наголошено, що важливим є не лише виокремлення зазначених періодів, але й їх якісна і кількісна характеристика, яка дає змогу прослідкувати не лише власне їх появу, але й вплив на подальший поступ вищої освіти в Україні. Вказано також, що основні етапи генезису вищої освіти в Україні свідчать про те, що цілісно й системно цей процес відбувається упродовж другої половини XVI – початку XXI ст., позаяк вища освіта є пріоритетним і надважливим завданням стратегічного поступу, який забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців у різних сферах суспільно-політичного, національно-культурного і соціально-економічного життя суспільства.

У підрозділі 2.2 «Правові засади формування вищої освіти в Україні» крізь призму розуміння поняття «історико-правові засади» як виникнення системи взаємодії органів державної влади, адміністрації закладів вищої освіти, сукупність нормативно-правових документів, скерованих на функціонування і розвиток вищої освіти в Україні визначено наступні закономірності формування вищої освіти в Україні: 1) система освіти загалом і вищої зокрема, нерозривно пов'язана із суспільством, його свідомістю, духовними і релігійними запитами, економічними потребами тощо; 2) неоднозначність, змінність та відсутність державності у певні історичні періоди негативно впливала на реалізацію як суспільних запитів, так і потреб соціуму в отриманні якісної, національної орієнтованої вищої освіти, позбавленої ідеологічних штампів та догм; 3) реформування залежить від багатьох чинників, передусім соціального, тому що потреба змін носить соціальний характер,

оскільки без соціального запиту на оновлення неможливо визначити мотивацію і зацікавленість суспільства.

Наголошено, що прийняття у 2014 р. Закону України «Про вищу освіту», є своєрідним наріжним каменем для подальшого поступу вітчизняної вищої освіти. Вказано, що закладені у цьому нормативно-правовому акті принципи відповідають основним правовим цінностям та новітній європейській практиці, загальноєвропейським нормам і принципам сучасності, які ґрунтуються на відповідності вищої освіти сьогоденню.

Визначено, що сучасний поступ Української держави в руслі історико-правових засад формування вищої освіти, характеризується, з одного боку, тим, що національна освіта розпочала євроінтеграційні потуги для досягнення стандартів і осучаснення не лише вищої освіти, але й побудову і розвиток правового громадянського суспільства, задоволення потреб соціуму в отриманні високоякісної фахової підготовки. З іншого боку, закономірно, що, власне високі стандарти вищої освіти, правове громадянське суспільство сприятимуть в цілому формуванню передумов для досягнення Україною гідного місця у системі європейських народів.

У підрозділі 2.3 «Зміни стратегії розвитку вищої освіти на окремих етапах розвитку українського суспільства» з огляду на сучасні духовно-моральні, соціально-економічні та політико-правові проблеми зазначено, що сучасне суспільство вимагає нової, якісної освіти, її відповідність постіндустріальному соціуму. Важливими на сьогодні є перетворення застарілої системи вищої освіти, притаманної минулому, до стану інноваційної, що відповідатиме запитам і потребам сучасної людини. Визначено основні напрями наступні напрями розвитку вищої освіти в Україні: 1) системне вдосконалення національного освітнього простору, його суттєва кореляція у відповідності до вимог європейського стандарту вищої школи; 2) провадження нових європейських освітніх стандартів, головна функція яких ґрунтується на виявленні здібних і творчих здобувачів вищої освіти; 3) формування в умовах інформаційного суспільства можливостей передачі накопиченого у минулі роки обсягу знань і навичок, здатність фахівців з університетською освітою сприймати й розуміти наукові ідеї, технічні новації та методи і засоби виробництва, використовувати на практиці

інноваційні, креативні підходи для вирішення конкретно поставлених виробничих завдань та проблем, активно розвивати у майбутніх працівників новаторські здібності, ініціативність, підприємливість; 4) адаптація змісту вищої освіти до потреб XXI ст. та задля вирішення назрілих соціально-економічних або суспільно-політичних перетворень; 5) створення сприятливих умов для повноцінного розвитку людської особистості, культ навчання, що відповідатиме суспільним вимогам сучасності; 6) утвердження моральних загальнолюдських цінностей, здорового способу життя, активної громадянської позиції та соціальної активності, вміння до самоорганізації і вільного мислення, поєднання освітньої, наукової та інноваційної праці; 7) створення сприятливих умов для розкриття та реалізації здібностей і талантів молоді, примноження моральних і національних культурних цінностей, налагодження міжнародних зв'язків.

Зазначено, що основна мета реформування вищої освіти – покращення її якості задля підвищення ефективності участі фахівців з вищою освітою, самої вищої школи в модернізації соціально-економічної системи держави, підвищення її конкурентоспроможності потребує термінової розробки реалістичної стратегії розвитку національної системи вищої освіти з урахуванням середньотермінових та довготермінових перспектив. Наголошено, що формування та реалізація зазначеної стратегії неможливі без аналізу реального стану справ у системі вищої освіти України, виявлення наявних та майбутніх проблем, постійного моніторингу оцінювання її реалізації, а також проблем, які виникнуть у процесі реформування. Зазначене неможливо без збору політичних, соціально-економічних, статистичних показників у комплексі, застосування найсучасніших засобів її аналітичної обробки та підготовки рекомендацій.

Розділ 3 «Парадигма вищої освіти: компаративістські підходи» включає два підрозділи, в яких проаналізовано особливості європейського та американського досвіду розвитку вищої освіти, а також вплив глобальних ризиків на стратегію розвитку і моделі вищої освіти за кордоном.

У підрозділі 3.1 *«Особливості формування моделі вищої освіти в зарубіжних державах»* проаналізовано моделі та напрями розвитку

вищої освіти в державах Західної, Центральної і Східної Європи, а також в Сполучених Штатах Америки.

У підрозділі 3.1.1 «Модель вищої освіти в країнах Західної Європи» на основі аналізу особливостей розвитку вищої освіти в західноєвропейських державах визначено, що реформи в країнах Західної Європи, реалізовані у сфері вищої освіти, перш за все вирішили проблеми змісту навчальних програм та рентабельності розподілу навчального часу – надання можливості для максимальної наукової діяльності студентів. Потреба у зближенні освітніх західноєвропейських систем зумовлена часом, спільною метою побудови єдиної Європи та функціями освіти, яка консолідує європейську спільноту для вирішення глобалізаційних проблем сьогодення.

Здійснено порівняльно-правову характеристику організації навчального процесу в окремих провідних університетах Європи (Фінляндія, Італія, Іспанія, Великобританія, Франція, Німеччина, Польща), що дозволило всебічно розкрити правову природу вищої освіти загалом.

Визначено основні моделі університетської освіти в Європі: раціоналістична модель (спрямована на передачу знань, умінь і навичок); феноменологічна модель (зорієнтована на врахування індивідуальних особливостей студентів); Паризька модель (університет утворювали магістри); неінституційна модель (надання освітніх послуг за межами традиційних соціальних інституцій); білінгвістична модель (забезпечення якісної освіти); підприємницька модель (зорієнтована на науково-дослідницьку діяльність викладачів та студентів); академічна модель (забезпечення нових академічних стандартів); класична модель (поширення загальної освіченості, культурних традицій та духовного життя); науково-дослідницька модель (поєднання навчального процесу та наукових досліджень).

Наголошено, що західноєвропейський досвід розвитку вищої освіти може, слугувати орієнтиром у прогнозуванні процесів розвитку вітчизняної освіти з урахуванням особливостей нашого суспільства та тих специфічних завдань, які стоять перед вищою освітою України та сприятиме об'єднанню основних проблеми, з якими зіштовхуються ці країни: демократизація та автономізація вищої освіти, поглиблення базової підготовки та професіоналізації освіти, впровадження

інтегративних навчальних програм та курсів, впровадження інтенсивних методів та технологій навчання.

Встановлено, що з метою подальшої інтеграції освітніх систем різних європейських країн необхідно адаптувати національні системи вищої освіти до єдиного європейського стандарту та сформувати єдину уніфіковану організаційно-функціональну модель закладу вищої освіти.

У підрозділі 3.1.2 «Вища освіта в Центральній та Східноєвропейських державах» на основі системного правового аналізу основних етапів становлення вищої освіти в пострадянських країнах, зокрема Азербайджані, Молдові, Вірменії та Грузії зазначено, що процеси утворення і формування національних систем вищої освіти в означених країнах відбувалися у період новітньої історії їх розвитку. Відтак, наголошено, що дані держави в умовах сьогодення перебувають на другому етапі розвитку власних систем вищої освіти, завдяки «штучному форсуванню» процесу модернізації за рахунок реформ «згори», спричиненим прямим, а частіше опосередкованою конкуренцією (навіть певним тиском) більш розвинених країн.

Порівняльно-правовий аналіз етапів розвитку вищої освіти в Центральній-Східноєвропейських країнах складає основи для визначення особливостей сучасних тенденцій розвитку вищої освіти у перспективі. Вказано, що правові реформи в освітній сфері та різноманітні процеси модернізації на початку XXI століття у вищій освіті у досліджуваних країнах, визначили нові тенденції. Перш за все виявлені такі тенденції: тенденція до зростання кількісного та якісного рівня освіти (Албанія та Туреччина), тенденція до децентралізації управління (Болгарія), скорочення частки бюджетного фінансування і зростання плати за освітні послуги (Вірменія), реформаторські тенденції у галузі викладання іноземних мов (Румунія). Зазначено, якщо у Болгарії тенденції до скорочення мережі вищих навчальних закладів не спостерігається, то в Україні, вона чітко спостерігається із 2014 р. Чіткою виявляється тенденція постійного зближення університетської фундаментальної освіти із спеціальним професійним навчанням. Вважаємо, що аналіз досвіду та розвитку вищих навчальних закладів у країнах Чорноморського регіону, їх діяльність у різноманітних умовах (національного гніту, революційних перетворень, адміністративно-командної системи управління, державної незалежності) має особливе

значення для виявлення особливостей сучасної вищої освіти в державах Чорноморського регіону, що дозволило визначити шляхи гармонійної модернізації системи вищої освіти в Україні.

У підрозділі 3.1.3 «Американський досвід розвитку вищої освіти» звернено увагу на те, що державна політика даної держави спрямована на посилення ролі та значення освіти для економіко-соціального розвитку країни, оскільки відбувається усвідомлення її пріоритетного значення для суспільного розвитку держави. Основним напрямом удосконалення системи освіти в США в сучасних умовах є покращення якості підготовки кадрів на всіх її ланках, їх пристосування до постійно зростаючих вимог ринку праці, до чинників глобальної конкуренції, які постійно змінюються. Крім того, надзвичайно важливим питанням залишається розширення доступу до освіти, перш за все вищої, подолання за допомогою підвищення освітнього та кваліфікаційного рівнів існуючих відмінностей у розмірах оплати праці і рівня життя населення.

Наголошено, що університети США відіграють провідну роль у міжнародній академічній спільноті. Унікальність системи вищої освіти США полягає передусім у її різноманітності, жорсткій та інтенсивній конкуренції за працівників, студентів та фінансування, розвинутій системі дослідницьких грантів. Тож запозичення досвіду США із формування потужних дослідницьких університетів, як правило, неефективне у першу чергу через особливості американського академічного середовища, до якого ідеально пристосовані провідні вищі навчальні заклади США. Тим не менш саме ці заклади вищої освіти у співпраці з бізнесом створюють більшу частку освітніх інновацій (інновації в освітніх технологіях, дистанційному навчанні, методах взаємодії викладача і студента, організаційних формах заклади вищої освіти тощо) і фактично генерують ті тенденції, котрі поширюються на міжнародну наукову й освітню спільноту.

У підрозділі 3.2 «Глобальні ризики та їх вплив на стратегії розвитку і моделі вищої освіти за кордоном» у контексті сучасних викликів, зазначено, що зміст права людини на освіту розкривається в міру того, як динамічно розвивається суспільство та вдосконалюється державний механізм : чим складніше за технологічними та іншими параметрами стає суспільство, тим вагомішої ролі набирає освітній

процес та авторитетнішого значення набуває право на освіту. При цьому зауважено, що об'єкт права людини на освіту є досить широкий та охоплює усі суспільні відносини, які мають дотичність до будь-яких форм виховання та навчання. Звернено увагу, що у праві на освіту гармонійно поєднуються антиподи – елементи «позитивної» та «негативної» свободи людини – кожна особа володіє свободою вільного вибору методів та форм здобуття вищої освіти, повинна бути захищена від будь-якої дискримінації в освітній сфері (негативна площина), проте, окрім цього, вона має право клопотати перед державою про створення сприятливих умов для реалізації означеного права (позитивна площина). Право людини на освіту за своєю природою має програмно-цільовий характер, а це у свою чергу зобов'язує до систематичного вдосконалення законодавства у сфері освіти, активного пошуку інноваційних форм і методів якісного забезпечення принципів права людини на освіту. Визначальну роль в повноцінній реалізації права людини на освіту має держава, обов'язки якої кореспондують праву вимоги, якими користується кожен індивід.

Однак визначено, що прогресуюча швидкими темпами глобалізація кидає виклик існуючій системі вищої освіти України. За останні роки відбувається становлення та розгляд вищої освіти як товару, де її комерціалізація виходить на рівень світового ринку не акцентуючи роль на самій якості освітніх послуг. Як не прикро, але цінність грошей викорінює роль справжніх цінностей, ринкові відносини – почали спеціалізуватися на таких сферах життя суспільства, де раніше їм не було місця (мистецтво, освіта, наука). Тому процеси комерціалізації освітніх послуг спрямовують освітню складову до неминучої трансформації всього процесу освіти, що був сформований протягом тисячолітньої історії існування освіти в університетах.

Розділ 4 «Перспективи розвитку вищої освіти в Україні в умовах глобальних викликів» містить три підрозділи, в яких проаналізовано сучасну парадигму вищої освіти основні напрями модернізації вищої освіти в Україні.

У підрозділі 4.1 «Сучасна візія розвитку вищої освіти в Україні в контексті євроінтеграції» проаналізовано пострадянський стан вітчизняної системи освіти та визначено, що він характеризується значним відставанням якості української освіти від освітніх систем

розвинених держав світу, що пояснюється загальним соціокультурним відставанням України, відносною сповільненістю темпів її розвитку в порівнянні зі стрімкою модернізацією сучасного суспільства. Основними причинами відставання освітньої системи в нашій країні є: 1) недостатнє фінансування системи освіти; 2) відсутність чіткої стратегії розвитку; 3) у більшості вищих навчальних закладів стратегії мають декларативний характер та орієнтуються на довгострокові зміни, моніторинг досягнення яких, як правило, не здійснюється; 4) високий рівень недофінансування інвестиційних та інноваційних потреб вищої школи, що породжує проблеми оновлення матеріальної бази забезпечення навчання, досліджень та розвиток наукового, педагогічного потенціалу викладачів та студентів 5) низька академічна мобільність викладачів та студентів.

Визначено, що реформи, які здійснюються у сфері вищої освіти, наразі значно сповільнюються через відсутність єдиної, узагальненої концепції розвитку системи, теоретико-методологічних основ управління нею з огляду на найновіші досягнення науки, зміну світоглядної парадигми. Наголошено на про необхідності формування та реалізації такої нової стратегії державної політики у сфері вищої освіти, що відповідала б як наявним загальноосвітнім тенденціям, так і внутрішнім тенденціям розвитку економічної, соціально-політичної та культурної сфер життя українського суспільства, таким як: формування ринкових відносин; збільшення потреб громадян у професійному зростанні та самореалізації; потреба особи володіти новими технологіями для впровадження їх в економіку; швидка зміна виробництва; демократизація суспільно-політичних відносин тощо. Зазначено, що на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти в Україні бракує системної координації, глибокого наукового аналізу, послідовності в реалізації прийнятих програмних документів, у той час як розроблення державної освітньої політики має ґрунтуватися на всебічному аналізі, виявленні та порівнянні можливих варіантів розвитку, установленні пріоритетних напрямків управління системою освіти та контролю за нею.

У підрозділі 4.2 «Вплив інформаційних технологій на розвиток сфери вищої освіти» визначено, що сучасному світі знання й освіта виступають головним рушієм розвитку та потенціалом

конкурентоспроможності держав і народів. Інтелект на кшталт унікальних винаходів та новаційних технологій окреслює динаміку суспільного поступу, зумовлює швидкість поширення новин, інформації, популяризації інновацій в принципі. Це у свою чергу кристалізує модерну модель соціальної реальності, новітні форми взаємозв'язків між індивідами, оскільки резонанс від позитивних чи негативних okazій/інцидентів глобального змісту мобільно впливає на світову спільноту. Новітні винаходи, ІТ-технології у вигляді гаджетів чи програм поширюються досить динамічно (практично миттєво), так само як і фінансові фаско та дефолти окремих країн одразу впливають на функціонування інших національних економік. Знання обумовлює нові безпрецедентні можливості для світового соціуму та водночас робить його значно діткливим внаслідок зростаючої залежності від енергетики, комп'ютерної техніки, інформації, засобів масової інформації тощо. Безсумнівно, що саме ці аспекти перетворюють освіту в критично визначальний чинник усестороннього розвитку людських суспільств, які створюють великі можливості для розвитку людського потенціалу, самоутвердження індивідуальності та піднесення особистості, виступають плацдармом реалізації найамбітніших планів та задумів всупереч усім руйнівним та негативним тенденціям постмодерну. Такі властивості сучасної фази цивілізаційного розвитку людства, як тотальна інформатизація, інтеграційні процеси, глобалізація суспільства і всіх його інституцій, модулюють новий статус освіти як для кожної окремої людини, так і держави в цілому, породжують нові дезидерати до освітньої сфери та рівня освіченості особи, кардинально впливають на природу і особливості розвитку освіти, посилюють значущість інтелекту, творчості та якісних знань.

Реформи вищої освіти в Україні в сучасних умовах постіндустріального суспільства передбачають запозичення європейських стандартів, які відповідають викликам ХХІ ст. і які визначатимуть подальший розвиток як національної, так і європейської вищої школи на найближчі десятиліття. Власне це стратегічна мета української вищої освіти, яку вона має подолати шляхом реформування національної вищої освіти, запровадженням стандартів передових країн світу. Закономірно, що, власне високі стандарти вищої освіти, правове громадянське суспільство сприятимуть в цілому формуванню

передумов для досягнення Україною гідного місця у системі європейських народів.

У підрозділі 4.3 «Теоретико-правовий аналіз нормативної основи функціонування вищої освіти в Україні та напрями її удосконалення в контексті розвитку громадянського суспільства» наголошено, що Сьогоднішня вища освіта – це цілісний комплекс кардинальних змін, які відповідають постіндустріальному середовищу, тому закритість і консервативність вищої освіти і університетської науки зокрема, уже не відповідають вимогам часу. Виходячи із цього, вища освіта повинна не лише продукувати певні ідеї, розвивати ті чи інші тенденції у науці, але передусім, сприяти поступовому суспільному розвитку, повною мірою забезпечувати запити і потреби сучасної людини, вкрай необхідні в сучасних умовах. Модернізація вищої освіти – суттєве покращення її якості задля підвищення ефективності участі фахівців з вищою освітою, самої вищої школи в реформуванні соціально-економічної системи держави, підвищення її конкурентно спроможності, яке потребуватиме розробки реалістичної стратегії розвитку національної системи вищої освіти з урахуванням перспектив. Формування та реалізація зазначеної стратегії неможливі без аналізу реального стану справ у системі вищої освіти України, виявлення наявних та майбутніх проблем, постійного моніторингу оцінювання її реалізації, а також проблем, які виникнуть у процесі реформування. Зазначене є неможливим без збору політичних, соціально-економічних, статистичних показників у комплексі, застосування найсучасніших засобів її аналітичної обробки та підготовки рекомендацій.

Зауважено, що одним із важливим напрямів розвитку вищої освіти в Україні є системне вдосконалення національного освітнього простору, його суттєва кореляція у відповідності до вимог європейського стандарту вищої школи. Реформи вищої освіти в Україні в сучасних умовах постіндустріального суспільства передбачають запозичення європейських стандартів, які відповідають викликам XXI ст. і які визначатимуть подальший розвиток як національної, так і європейської вищої школи на найближчі десятиліття. Власне це стратегічна мета української вищої освіти, яку вона має подолати шляхом реформування національної вищої освіти, запровадженням стандартів передових країн світу.

Основні напрямки розвитку вищої освіти в Україні обумовлені змінами і реформами, яких очікує українське суспільство. Зміни в суспільній свідомості, ставленні людства до освіти як такої, сприяють появі особистості, яка гуманістично орієнтована на парадигму освіти, до саморозвитку і професійної діяльності. В умовах подолання традиційно сформованого масово-репродуктивного характеру розвитку вищої освіти, виведення її на особистісний рівень значну роль відіграють європейські прогресивні підходи, побудовані на гуманістичній основі. Охарактеризовані тенденції та пріоритети вищої освіти в Європі мають знайти логічне відображення та адаптацію у вищій школі України, яка потребує модернізації та розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі одержаних наукових та практичних результатів вирішено поставлене наукове завдання щодо дослідження теоретико-правових аспектів правової природи вищої освіти. Розв'язанню постановленого в дисертації завдання сприяли теоретико-правові, філософські, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, за допомогою яких обґрунтовано достовірні результати, що мають якісні та кількісні показники вищої освіти в Україні.

1. Жваві дискусії щодо потенційних шляхів оновлення/модернізації національної системи вищої освіти ведуться як на шпальтах науково-популярних часописів, так і на різного роду форумах, освітянських нарадах, симпозіумах, науково-практичних конференціях і семінарах. Зважаючи на тривалість полемічного обговорення щодо напрямків модернізації, безперервний процес критичного аналізу ефективності та продуктивності реформаційних заходів, на думку автора, варто зауважити певну дуалістичність сучасної системи національної вищої освіти, що зумовлено низкою факторів. Упродовж останніх років простежується зростання прогресивних тенденцій, які здійснюють системоутворюючий вплив на розвиток освітньої сфери в світі, а разом з тим – і в Україні.

З методологічного погляду зазначено, що сучасні соціально-економічні тенденції викликають необхідність осмислення та аналізу особливостей суспільно-економічного стану України, розробки стратегії розвитку країни з урахуванням того факту, що освіта є одним із видів

економічної діяльності. Інтенсивний розвиток ринкових відносин та процеси світової глобалізації, як багатогранні цивілізаційні явища, визначають розвиток університетської освіти, яка поєднує науково-дослідницьку й інноваційно-підприємницьку діяльність (наука + освіта + інновації + промисловість + уряд) й потребує дослідження та прогнозування не на рівні окремих явищ чи фактів, а тенденцій, як узагальнених векторних характеристик, притаманних не лише конкретній країні або її освітній ланці, а має поширення та прояви континентального та трансконтинентального характеру.

2. На основі загальносоціального аналізу нормативно-правової основи вищої освіти в Україні визначено, що оновлення всіх сфер життя українського суспільства призвело до необхідності реформування системи освіти, зокрема це стосується вищої освіти, завдання якої полягає у тому, щоб зміст навчальних програм і планів відповідав суспільним потребам і запитам у зв'язку з переходом до постіндустріального суспільства. Такі важливі складові цього процесу як глобалізація та інтеграція посилили вимоги до вищої школи з метою забезпечення сталого розвитку держави. Тобто оновлення і реформування вищої школи є важливим і вкрай актуальним завданням держави у сфері освітньої політики.

3. Завдяки застосуванню комунікативно-інституційного та міждисциплінарного підходів, вказано що сучасний механізм розвитку вищої освіти – це певна структура взаємообумовлених механізмів, які впливають на регуляцію як суспільних відносин, завдання яких полягає у змінах, скерованих на осучаснення національної вищої освіти, так і сфери забезпечення вищої освіти на засадах трансформації вищої освіти у відповідності до європейських стандартів. Зрозуміло, що таке трактування сучасного організаційно-правового механізму вищої освіти є доволі умовним, однак воно дає загальне уявлення про напрямки розвитку цього непростого і вкрай складного процесу осучаснення національної вищої освіти. Окрім того, визначення причин недостатньої ефективності правового регулювання та організаційного забезпечення зазначених відносин сприятиме їх оптимізації.

4. Виокремлено, що підходи до розуміння поняття «вища освіта» слід розглядати через інноваційний розвиток освіти, який ґрунтується на напрямках розвитку освіти і на спеціально розроблених принципах.

Принцип випереджаючого розвитку освіти (як адекватна відповідь на запити суспільства, обумовлені напрями соціально-економічного розвитку України, (що означає мобільну переорієнтацію системи освіти на підготовку людини до життя в швидко змінних умовах інтенсивного розвитку). Принцип проектування інноваційного розвитку (підходи до інновацій, що припускають розробку та реалізацію вже в даний час проектів, скерованих на перспективу: досягнення суспільної згоди, на основі якої влада, суспільство, бізнес, громадські організації і професійно-педагогічне співтовариство приймають на себе зобов'язання з сумісного просування в Україні інноваційних освітніх процесів. Досягнута суспільна згода дозволить збудувати конструктивні взаємовигідні відносини всіх суб'єктів, що забезпечить необхідні зміни в такій складній соціально-економічній сфері життя регіону, як освіта. Принцип безперервності освіти (безперервна освіта людини протягом усього його життя є чинником мобільності суспільства, його готовності до прогнозованих змін). Принцип стратегічного інвестування, коли головною конкурентною якістю людини стають знання і компетенції, соціальна та професійна мобільність, уміння ініціювати або підтримувати інноваційні технології виробництва та управління, освітнє середовище, освітні установи та організації.

5. З'ясовано, генезис вищої освіти охоплює другу половину XVI – початок XXI ст. – час від виникнення перших вищих українських шкіл, які функціонували у Речі Посполитій, до новочасних університетів європейського типу. Сьогодні немає одностайності у питанні періодизації генезису основних етапів вищої освіти в Україні. Взагалі виокремлення певних якісних періодів генезису вищої освіти є доволі суб'єктивним явищем. Більшість дослідників визначають сім етапів: перший – заснування Греко-слов'янської академії у м. Острог; другий – створення Києво-Могилянської академії; третій – виникнення університетів на українських територіях, що перебувала у складі Російської та Австро-Угорської імперій; четвертий – формування наприкінці XIX ст. технічних, медичних, педагогічних та інших спеціалізованих вищих навчальних закладів; п'ятий – час створення нових типів вищих закладів освіти (1917–1941 рр.); шостий – розвиток вищої освіти у повоєнний період – до проголошення незалежності України; сьомий – сучасне становлення вищої освіти, приєднання

Україні до Болонського процесу, інтеграція української системи вищої освіти у загальноєвропейську.

6. Визначені основні етапи генезису вищої освіти в Україні свідчать про те, що цілісно й системно цей процес відбувається упродовж другої половини XVI - початку XXI ст., позаяк вища освіта є пріоритетним і надважливим завданням стратегічного поступу, який забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців у різних сферах суспільно-політичного, національно-культурного і соціально-економічного життя суспільства.

7. Визначено, що першочерговим завданням української вищої освіти є якнайшвидша адаптація до єдиних європейських освітянських критеріїв і стандартів. Розвиток України на сучасному етапі визначається в загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні загальнолюдські цінності: права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування у демократичному суспільстві.

8. Наголошено, що європейські стратегічні орієнтири передбачають формування професійно компетентного фахівця, реалізацію індивідуально-креативного кредо особистості у процесі підготовки студента до професійної діяльності, який матиме змогу мобільно реагувати на зміни в соціальному й економічному житті суспільства, здійснювати ефективне соціальне й професійне спілкування, більш гнучко аналізувати й вирішувати різні ситуації засобами комунікації.

9. Визначено, що в умовах подолання традиційно сформованого масово-репродуктивного характеру розвитку вищої освіти, виведення її на особистісний рівень значну роль відіграють європейські прогресивні підходи, побудовані на гуманістичній основі. Охарактеризовані тенденції та пріоритети вищої освіти в Європі мають знайти логічне відображення та адаптацію у вищій школі України, яка потребує модернізації та розвитку.

10. Незважаючи на те, що українська система вищої освіти йде шляхом реформ, все ж таки необхідні зміни не лише власне освіти, але й усіх сфер суспільного буття, інтеграції до світових стандартів добробуту, економічного зростання, тому що реформування вимагатиме значних матеріальних коштів. Зі значними видатками реформування

вищої освіти зможе справитися лише економічно сильна і заможна країна. Звичайно, що реформування це не декларація певної політичної партії за рахунок пропагандистських гасел, це важкий і доволі клопіткий шлях.

Основні напрямки розвитку вищої освіти в Україні обумовлені змінами і реформами, яких очікує українське суспільство. Зміни в суспільній свідомості, ставленні людства до освіти як такої, сприяють появі особистості, яка гуманістично орієнтована на парадигму освіти, націлена на саморозвиток і професійну діяльність.

11. Національна доктрина розвитку освіти передбачає, що важливе місце у реформуванні вищої освіти посідає створення сприятливих умов для реалізації задекларованого, а також акцентується увага на необхідності скерування матеріальних, фінансових, кадрових ресурсів на забезпечення відповідності вищої освіти потребам сучасності.

Наголошено на тому, що правові засади формування модерної парадигми вищої освіти на сучасному етапі визначає Верховна Рада України, реалізує Кабінет Міністрів і Міністерство освіти і науки України. Правове забезпечення супроводу механізму реалізації реформ у сфері вищої освіти відбувається за такими основними напрямками, як: постійне вдосконалення керування системою вищої освіти через стандартизацію, ліцензування й акредитацію вишів тощо.

12. Визначено, що організаційною основою державної політики виступають також програми розвитку освіти, розроблені та прийняті органами державної влади. Зокрема, у 2002 р. указом Президента України затверджена Національна доктрина розвитку освіти, суть якої полягає у наповненні змістом державної освітньої системи, сформуванні стратегії її розвитку. Деякі дослідники зауважують, стратегія є й інструментом реалізації правового забезпечення реформування і оновлення вищої освіти в Україні.

13. Правове забезпечення механізму модернізації вищої освіти в Україні – це поєднання як міжнародних правових норм і вимог, так і національних, завдання яких полягає у забезпеченні високого рівня підготовки фахівців, практичні знання і навички яких відповідали б потребам сучасного ринку праці. Особливостями правового механізму трансформації вищої освіти є самостійність та інноваційність. Йдеться

власне про повну автономію закладу вищої освіти, визначення власних академічних стратегій і підходів до організації навчального процесу. Заклад вищої освіти України має не лише продукувати певні ідеї, розвивати ті чи інші тенденції у науці, але, передусім, сприяти поступовому суспільному розвитку, повною мірою забезпечувати запити і потреби сучасної людини, вкрай необхідні для сьогодення.

Реформи вищої освіти в Україні в сучасних умовах постіндустріального суспільства передбачають запозичення європейських стандартів, які відповідають викликам ХХІ ст. і які визначатимуть подальший розвиток як національної, так і європейської вищої школи на найближчі десятиліття. Власне це стратегічна мета української вищої освіти, яку вона має подолати шляхом реформування національної вищої освіти, запровадженням стандартів передових країн світу. Закономірно, що, власне високі стандарти вищої освіти, правове громадянське суспільство сприятимуть в цілому формуванню передумов для досягнення Україною гідного місця у системі європейських народів.

СПИСОК ОПУБЛКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Індивідуальні монографії:

1. Парпан У. М. Правова природа вищої освіти в Україні : монографія. Львів: РАСТР-7, 2017. 516 с.

Статті у періодичних наукових фахових виданнях України

2. Парпан У. М., Хомишин І.Ю. Значення та вплив освітніх концепцій на становлення людини як особистості в сучасному освітньому просторі. Митна справа. 2011. № 5. Ч. 2. С. 69–73.

3. Парпан У.М. Вплив сучасних інноваційних технологій на розвиток освітнього середовища. Митна справа. 2011. № 6. Ч. 2. Кн. 2. С. 616–620.

4. Бортник Н. П., Парпан У. М. Поняття та сутність інноваційної діяльності. Митна справа. 2012. № 3(81). Ч. 2. Кн. 2. С. 269–274.

5. Парпан У.М. Українська освіта в умовах сучасних глобалізаційних змін. Митна справа. 2012. № 2. Ч. 2. С. 418–422.

6. Парпан У.М. Освіта як вагомий чинник розвитку суспільства в умовах глобалізації. Митна справа. 2012. № 4(82). С. 42–49.

7. Парпан У.М. Забезпечення освіти для розвитку інноваційно орієнтованої економіки. Митна справа. 2012. № 5 (83). Ч. 2. Кн. 2. С. 336–340.

8. Парпан У. М. Право людини на освіту в умовах асоціації України і європейського союзу: сутність та принципи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2016. № 850. С. 92 – 98.

9. Парпан У. М. Реформування юридичної освіти: зарубіжний досвід та українські реалії. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2017. № 861. С. 320 – 327.

10. Парпан У. М. Модернізація національної системи освіти у контексті сучасного євроінтеграційного поступу України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2017. № 865. С. 296 – 302.

11. Парпан У. М. Історико-правові особливості розвитку вищої освіти в Україні (XVII–XIX ст.). Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2017. № 876. С. 18 – 25.

12. Парпан У. М. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції. Lex Portus. 2018. № 1 (9). С. 62-71.

13. Парпан У. М. Історико-правові засади початків формування вищої освіти в Україні. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2018. № 14. С. 33-39.

14. Парпан У. М. Основні напрямки державної політики у сфері вищої освіти. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 48. С. 84–91.
URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/parpan_48.pdf

15. Парпан У. М. Визначальні напрями розвитку освітньо-наукового процесу в країнах Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. Випуск 6-2. Том1. С.31-35

16. Парпан У. М. Становлення вищої університетської освіти в Україні у XX ст. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2018. Серія Юридична. Випуск 16. С.106-112.

17. Парпан У. Стратегічний потенціал реформування системи вищої освіти в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2018. № 884. С. 163-169.

18. Парпан У. Парадигма вищої освіти в умовах інтеграційних викликів. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2018. № 889. Вип. 17. С.30-36.

19. Гарасимів Т., Парпан У. Модель діяльності вищих навчальних закладів України: концептуальні та правові основи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2018. № 889. Вип. 17. С.68 -76.

Матеріали наукових та науково-практичних конференцій:

20. Парпан У.М. Глобальне освітнє середовище – необхідність сьогодення. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційні технології, економіка та право: стан та перспективи розвитку (ІТЕП – 2912)», (м. Чернівці, 28-31 березня 2012 р.). У 2-х частинах. Чернівці: Книги-XXI, 2012. Т. 2. С. 267- 269.

21. Парпан У.М. Забезпечення права на освіту в Україні. Матеріали тез учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (25 квітня 2012 р.). Львів, 2012. 400 с.

22. Парпан У.М. Державна політика в освітній сфері. Управління в освіті : збірник матеріалів VI Міжнародно-практ. конф. (м. Львів, 18-19 квітня 2013 р.). Львів : Видавництво «Триада Плюс», 2013. С. 204–206.

23. Парпан У.М. Освітній потенціал – один з чинників розкриття творчого потенціалу особистості. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави : збірник тез учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12 червня 2013 р.). Львів, 2013. С. 42-43.

24. Парпан У. М. Глобалізаційні виклики щодо формування системи якості освіти. Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 27 травня 2015р.). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 72–74.

25. Парпан У. Роль освіти у формуванні особистості в сучасному суспільстві. Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи

розвитку: матеріали науково-практичного круглого столу (м. Львів, 29 лютого 2016 р.); [у 2-х ч.]. Київ: ПП «Леся», 2016. Ч. 1. С. 55–58.

26. Парпан У. М. Право на освіту в контексті сучасних соціокультурних змін. Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 8 грудня 2016 року). Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2016. С. 313 – 314.

27. Парпан У. М. Проблеми реформування юридичної освіти в контексті євроінтеграційних процесів. Особливості розвитку законодавства України у контексті євро інтеграційних процесів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (26 жовтня 2016 р.). Відп. ред. С. В. Губарев, М.І. Кагадій, С.О. Мосьондз, І. С. Тімуш. К., Дніпро: Середняк Т. К., 2016. С. 42 – 45.

28. Парпан У. Діяльність НРР як наслідок постмодерних процесів. Нормативно-правове регулювання діяльності новітніх релігійних рухів і сект: міжнародний досвід та українські перспективи. Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (30-31 березня 2017 р., Львів). Львів: НВФ «Українські технології», 2017. С. 60 – 61.

29. Парпан У. Право на освіту як гарант забезпечення реалізації європейських принципів в Україні. Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів міжнародної конференції. Львів, Навчально-науковий Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка», 2017. С. 433-437.

30. Парпан У. Духовність і гуманізм як головні абстракції процесу виховання та освіти. Місцева влада й самоврядування в Україні та державах світу: історія та сучасність (аспекти права). На вшанування пам'яті проф. Юрія Панейка: матеріали Шостої Всеукраїнської науково-теоретичної Інтернет-конференції. Вип. 6. Львів: Ліга-Прес, 2017. С. 133 – 136.

31. Парпан У. Особливості американської системи юридичної освіти. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез VI Всеукр. наук.-практ. конф. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 60 – 63.

32. Парпан У. М. Реформування української правничої освіти: американський досвід. Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні

правові парадигми: матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції (24 лютого 2017 р.). Том 2. Тернопіль: Вектор, 2017. С. 304-307.

33. Парпан У. М. Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України. Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези X Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 2 листопада 2017 року). Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2017. С.344-345.

34. Парпан У. М. Особливості освітньо-наукових процесів у країнах ЄС і США. Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід : збірник матеріалів учасників Четвертої науково-практичної конференції (Львів, 27 квітня 2018 року). Львів : ННШПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С.22 – 25.

35. Парпан У. М. Проблема підготовки працівників національної поліції у контексті євроінтеграції. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез VII Всеукр. наук.-практ. конф. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 112 – 114.

АНОТАЦІЯ

Парпан У. М. Правова природа вищої освіти в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2019.

У дисертації здійснено загальнотеоретичний аналіз природи вищої освіти. Визначено концептуальні основи методології пізнання вищої освіти. Досліджено зміст та особливості вищої освіти як правового явища. Запропоновано авторське трактування змісту поняття «вища освіта» та розкрито основні властивості цього явища. Охарактеризовано чинники та закономірності, що зумовлюють засади формування вищої освіти. Розкрито моделі вищої освіти та проаналізовано їх зміст. Виокремлено моделі вищої освіти (західноєвропейська, центральноєвропейська, східноєвропейська та американська). Простежено динаміку розвитку вищої освіти в глобалізованому суспільстві. Охарактеризовано

філософему та сучасну парадигму вищої освіти. Виокремлено та проаналізовано праксіологічну значимість вищої освіти для побудови громадянського суспільства та правової держави.

Ключові слова: освіта, право на освіту, державна освітня політика, вища освіта, державні гарантії реалізації права на освіту, освітня реформа, моделі вищої освіти.

АННОТАЦИЯ

Парпан У. М. Правовая природа высшего образования в Украине.. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права, история политических и правовых учений. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2019.

В диссертации осуществлено общетеоретический анализ природы визой образования. Определены концептуальные основы методологии познания визой образования. Исследовано содержание и особенности высшего образования как правового явления. Запропоновано авторская трактовка содержания понятия «высшее образование» и раскрыты основные свойства этого явления. Охарактеризованы факторы и закономерности, обуславливающие основы формирования высшего образования. Раскрыто можели виши образования и проанализированы их содержание. Выделены модели высшего образования (западноевропейская, центральноевропейская, восточноевропейская и американская). Прослежена динамика развития высшего образования в глобализированном обществе. Охарактеризованы философему и современную парадигму высшего образования. Выделены и проанализированы праксиологического значимость высшего образования для построения гражданского общества и правового государства.

Ключевые слова: образование, право на образование, государственная образовательная политика, высшее образование, государственные гарантии реализации права на образование, образовательная реформа, модели высшего образования.

SUMMARY

Parpan U. M. The Legal Nature of Higher Education in Ukraine. – Printed as a manuscript.

The thesis for a scientific degree of Doctor of Law in specialization 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2019.

In the dissertation the general theoretical analysis of nature with the visa of education was carried out. The conceptual foundations of the methodology of knowledge of the visa of education are defined. The content and features of higher education as a legal phenomenon are investigated. The author's interpretation of the content of the concept «higher education» is proposed and the main features of this phenomenon are discussed. Characterized by factors and law-making, which determine the basis for the formation of higher education. The edges of education could be revealed and their content analyzed. Higher education models (Western European, Central European, East European and American) are distinguished. The dynamics of the development of higher education in a globalized society is traced. Characterized by the philosophy and the modern paradigm of higher education. The praxiological significance of higher education for the construction of civil society and the rule of law is highlighted and analyzed.

Key words: education, right to education, state educational policy, higher education, state guarantees of realization of the right to education, educational reform, models of higher education.

Підписано до друку 24.04.2015. Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 71. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>